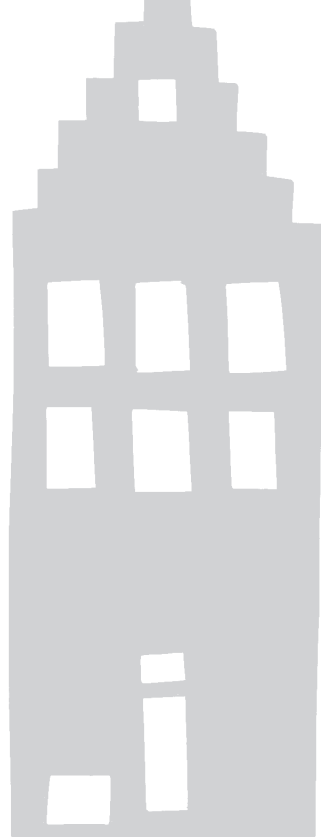
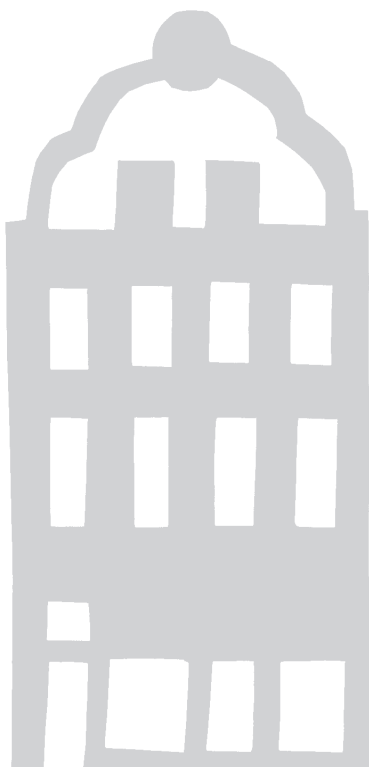
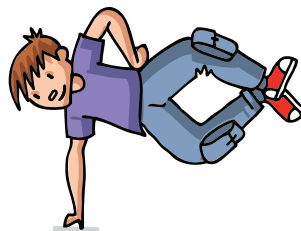

Raamleerplan

Dans

Inhoudsopgave

0 De totstandkoming van de raamleerplannen	2
1 Belang van dansonderwijs	3
2 Kerndoelen primair onderwijs	4
3 Structuur dansonderwijs	5
4 Overzicht Culturele competenties	7
5 Van raamleerplan naar leerdoelen	12
6 Raamleerplan dansonderwijs	13
6.1. Raamleerplan dansonderwijs, groep 1 - 2	16
6.2. Raamleerplan dansonderwijs, groep 3 - 4	17
6.3. Raamleerplan dansonderwijs, groep 5 - 6	19
6.4. Raamleerplan dansonderwijs, groep 7 - 8	21
Geraadpleegde bronnen	23
Colofon	24

0 De totstandkoming van de raamleerplannen

De gemeente Amsterdam en de Amsterdamse schoolbesturen willen alle leerlingen in het basisonderwijs structureel in aanraking brengen met kunst en cultuur. Zij willen dat de kunstvakken worden aangeboden in doorgaande leerlijnen en hebben daarom in 2010 het Basispakket Kunst- en Cultuureducatie ontwikkeld. In dit Basispakket is een aantal voorzieningen opgenomen die scholen helpen hun cultuurprogramma op te zetten. Mocca heeft voor verschillende kunstdisciplines en cultureel erfgoed raamleerplannen ontwikkeld die de scholen ondersteunen bij de inrichting van hun cultuuronderwijs. Zij heeft daarvoor gesproken met vak- en groepsleerkrachten uit het Amsterdamse primair onderwijs en met medewerkers van Amsterdamse culturele instellingen. Daarnaast heeft zij verschillende bronnen gebruikt. Zie daarvoor de bronvermelding achter in het raamleerplan.

Mocca heeft raamleerplannen ontwikkeld voor muziek, beeldend onderwijs, cultureel erfgoed, drama en dans. De raamleerplannen zijn bestemd voor alle groepen in het primair onderwijs. Mocca wil daarmee komen tot een gezamenlijk taal- en gesprekskader voor samenwerking, en zorgen voor maatwerk tussen de culturele instellingen en het primair onderwijs. De raamleerplannen zijn geen lesmethodes, maar instrumenten voor scholen, groeps- en vakleerkrachten waarmee zij hun eigen visie kunnen omzetten in een gestructureerd plan. Met het oog op de culturele competenties die leerlingen kunnen verwerven, heeft Mocca per twee leerjaren vakgerichte leerdoelen geformuleerd. Daarbinnen kunnen scholen in elk afzonderlijk vakgebied eigen accenten leggen voor verdieping.

Bij de totstandkoming van de raamleerplannen is rekening gehouden met de rijke culturele omgeving waarin de Amsterdamse leerlingen zich ontwikkelen. Mocca heeft bewust gekozen voor een algemene beschrijving van de doelen in de raamleerplannen, opdat scholen die zelf al veel hebben ontwikkeld op het gebied van cultuuronderwijs kunnen toetsen of hun activiteiten passen binnen die doelen. De raamleerplannen zijn beslist niet bedoeld als keurslijf. Aan de hand van deze raamleerplannen kunnen ook culturele instellingen hun passie en vakmanschap verbinden met het cultuuronderwijs van scholen en de ontwikkeling van kinderen.

Leerplankader kunstzinnige oriëntatie versus raamleerplannen Mocca

In het voorjaar van 2014 heeft SLO het leerplankader kunstzinnige oriëntatie gepubliceerd. Deze versie van het SLO-leerplankader is in de eerste plaats bedoeld voor culturele instellingen en steuninstellingen waar vakdocenten werkzaam zijn. De raamleerplannen van Mocca zijn bedoeld voor groeps- en vakleerkrachten en het culturele veld.

De uitgangspunten en beschreven doelen van de raamleerplannen vallen binnen het leerplankader en voldoen daarmee aan de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie. Bij het SLO-leerplankader ligt de nadruk vooral op het creatieve proces terwijl in de raamleerplannen de ontwikkeling van de culturele competenties centraal staan.

Op <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/> kunt u het leerplankader kunstzinnige oriëntatie van SLO vinden.

Op www.basispakketamsterdam.nl kunt u alle raamleerplannen vinden en een objectieve vergelijking tussen het SLO-leerplankader en de raamleerplannen van Mocca.

1. Belang van dansonderwijs

Kinderen dansen graag. Dans maakt van nature onderdeel uit van hun belevingswereld, hun drang om te bewegen vindt in dans vaak zijn uitweg. Mede dankzij de populariteit van de vele dansprogramma's op televisie is dans niet meer alleen iets voor meisjes, maar speelt dans een rol in de belevingswereld van de meerderheid van de kinderen. In een cultureel diverse stad als Amsterdam is er bovendien een rijke verscheidenheid aan sociale danstradities. Dans is sterk verankerd in niet-westerse familieculturen. Steeds vaker vervult dans de behoefte van kinderen om zichzelf uit te drukken en het beantwoordt aan het verlangen naar collectieve verbondenheid. Alle kinderen kunnen meedoen, ongeacht aanleg, leeftijd of ontwikkelingsfase.

Door dans ontwikkelt een kind zich vollediger, dansonderwijs levert daarom een belangrijke bijdrage aan zijn ontwikkeling. In dansonderwijs gaat het om meer vaardigheden dan alleen beweging. Het leert kinderen te kijken naar beweging en brengt hen in aanraking met de communicatieve kracht van beweging. Het doet een beroep op de sociale vaardigheden van een kind en stimuleert zijn sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling.

Vanaf de kleuterleeftijd hebben kinderen van nature de behoefte om veel te bewegen. Dansonderwijs komt tegemoet aan deze bewegingsdrang en aan hun behoefte om met bewegingen en dansmogelijkheden te experimenteren. Behalve dat kinderen plezier beleven aan bewegen en dansen, merken zij ook dat zij hun energie en emoties kwijt kunnen in de dansles, waardoor zij hun lichaamsbewustzijn verhogen en hun motoriek en fysieke mogelijkheden verbeteren.

Door dans(expressie) leren kinderen de expressieve dansmogelijkheden van hun lichaam kennen. Dansen leert hen creatief te denken, doordat het een beroep doet op hun fantasie en creativiteit. Het daagt hen uit om steeds nieuwe oplossingen te zoeken. Bij dans wordt een beroep gedaan op hun vormgevingskwaliteiten, inlevingsvermogen en dramatisch inzicht.

Dans verbindt bovendien en leidt ook tot collectief plezier. Door samen te dansen wordt de onderlinge verbondenheid versterkt. Kinderen ervaren hoe het is om samen te dansen en leren zo om samen te werken, waardoor hun sociale vaardigheden worden gestimuleerd. Dans vraagt om te kijken en te luisteren naar de ander. Het inzicht in de maatschappelijke betekenis van dans door de eeuwen heen, leert dat dans een verbindende rol kan spelen in onze multiculturele samenleving.

De expressieve en communicatieve mogelijkheden van beweging maken dans een middel om te communiceren. Kinderen die hun gedachten en gevoelens niet met woorden kunnen uiten, kunnen dat in dansexpressie vaak wel. Doordat de beweging centraal staat, kunnen ook kinderen die verbaal minder expressief zijn zich uiten via dans. Tegelijkertijd kunnen danslessen de ontwikkeling van hun taalvaardigheid wel ondersteunen.

Dans levert een positieve bijdrage aan het lichaams- en zelfbewustzijn van kinderen. Kinderen leren zichzelf open te stellen en iets van zichzelf te laten zien. Zij ervaren de expressiemogelijkheden van houding, beweging en mimiek, en al dansend ontwikkelen zij meer lef om te bewegen. Zo ontdekken zij spelenderwijs talenten waarvan zij zich nog niet bewust zijn, waardoor zij hun zelfvertrouwen vergroten en hun sociaal-emotionele ontwikkeling versterken.

Dans versterkt ook de cognitieve vermogens van kinderen. Bij dans worden beide hersenhelften gebruikt, waardoor kinderen worden gestimuleerd om verschillende onderdelen van hun intelligentie te ontwikkelen, zoals visueel-ruimtelijk, logisch-mathematisch, muzikaal- ritmisch, lichamelijk- kinesthetisch (Gardner 2002). Dansonderwijs doet een beroep op het geheugen van kinderen voor het onthouden van meer danspassen, voor hun vermogen om ideeën vorm te geven in beweging, voor het ordenen van passen en voor het begrijpen van metaforen. Dansonderwijs leert hen bovendien om de structuren en regels van dans te hanteren.

2. Kerndoelen primair onderwijs (2006)

De raamleerplannen zijn gebaseerd op de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie. Het basisonderwijs bevordert een brede vorming van kinderen. Kerndoelen zijn streefdoelen: ze beschrijven wat kinderen moeten leren om te kunnen functioneren in de maatschappij en om zich verder te kunnen ontwikkelen in het vervolgonderwijs. Voor alle kerndoelen geldt dat het onderwijs zich richt op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling, op de ontwikkeling van creativiteit en op het verwerven van onder meer culturele vaardigheden van kinderen.

Kerndoelen in het leergebied kunstzinnige oriëntatie:

- 54 *De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om ermee te communiceren.*
- 55 *De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.*
- 56 *De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.*

Emotionele en creatieve ontwikkeling en het aanleren van culturele vaardigheden zijn niet voorbehouden aan het leergebied kunstzinnige oriëntatie, maar maken deel uit van het totale onderwijs van elke basisschool. Voor alle doelen die scholen zich stellen geldt dat zij de verschillende leergebieden zoveel mogelijk op elkaar moeten afstemmen, in samenhang met elkaar moeten aanbieden en moeten verbinden met de belevingswereld van de leerlingen. Aandacht voor cultuur is dus niet beperkt tot cultuuronderwijs. Bij de specifieke leergebieden worden extra kerndoelen benoemd die inhoudelijke relaties hebben met cultuuronderwijs.

Dans maakt onderdeel uit van het leergebied kunstzinnige oriëntatie en wordt in de kerndoelen van dit leergebied Beweging genoemd. In het primair onderwijs bestaat dans uit dansexpressie en dans uit verschillende culturen.

Kerndoelen in het leergebied Bewegingsonderwijs:

- 57 *De leerlingen leren op een verantwoorde manier deelnemen aan de omringende bewegingscultuur en leren de hoofdbeginselen van de belangrijkste bewegings- en spelvormen ervaren en uitvoeren.*
- 58 *De leerlingen leren samen met anderen op een respectvolle manier aan bewegingsactiviteiten deelnemen, afspraken maken over het reguleren daarvan, de eigen bewegingsmogelijkheden inschatten en daarmee bij activiteiten rekening houden.*

3. Structuur dansonderwijs

Bij gewoon functioneel bewegen ligt het doel buiten de beweging: je wilt ergens heen, je wilt iets pakken. Bij dans gaat het om meer dan het maken van motorische bewegingen. De danser deelt iets mee, brengt iets tot uitdrukking. Dans communiceert. (bron: Dans!)

Bij dans gaat het over het inzetten van het lichaam als menselijk instrument. Met het lichaam wordt iets verteld.

Tijdens het dansonderwijs leren leerlingen hun lichaam als instrument te gebruiken. Zij leren beweging te ordenen en de danselementen Ruimte, Tijd en Kracht in te zetten. Om deze elementen in een vorm te gieten werken zij daarbij met vormgevingselementen.

Ruimte, Kracht en Tijd

De drie danselementen Ruimte, Kracht en Tijd geven een analytisch kader voor dansonderwijs. Als je danst, maak je gebruik van je lichaam in een beweging door de ruimte. Door te variëren in tempo, richting en krachtgebruik veranderen de kwaliteit en zeggingskracht van een beweging.

Ruimte: Als je danst beweeg je door de ruimte. Je maakt vormen en ruimtelijke patronen (cirkels, rechte lijn of slingerend), in bepaalde richtingen (voor, achter, links, rechts, diagonaal, frontaal) en in verschillende lagen (hoog springen, laag hurken).

Tijd: Bewegingen kosten tijd. Bewegingen kunnen snel of heel langzaam uitgevoerd worden. En je kan er mee variëren door versnelling, vertraging, stops, slow motion of regelmaat toe te passen. Daarbij gaat het over tempo, ritme, frasering en maat.

Kracht: Hoe gebruik je je spierkracht, coördinatie en energie. Bewegingen die licht of zwaar zijn (huppelen of stampen) of met zwaartekracht tot stand komen (vallen, rollen). Spanning en ontspanning van het lichaam of tegenkracht geven (trekken, duwen).

Anders gezegd: wat (het lichaam), waar (in de ruimte) en hoe (tijd en kracht) (bron: Dans!).

Leerlingen ontdekken op een nieuwe manier tegen dingen aan te kijken en gebruiken daarbij hun fantasie.

Vormgeving, techniek, stijl

Hoe zetten leerlingen ideeën of gevoelens om in dans? Met danstechniek, dansstijl en manier van vormgeving geven zij betekenis aan het dansstuk.

Vormgevingsprincipes: De manier van structureren van bewegingen, zoals herhalen, spiegelen, contrast, leiden en volgen, ritme van beweging, groepsformatie, solo, duet.

De manier van ordening van beweging, geluid, ruimte, licht, decor en attributen.

Spanningsopbouw binnen een dansstuk door begin - verloop - ontwikkeling - einde aan te geven.

Danstechniek: De manier waarop gebruik wordt gemaakt van het lichaam, zoals lichaamshouding en improvisatie, om dans tot stand te brengen.

Dansstijl: Maakt onderscheid in moderne dans, klassieke dans, jazz, streetdance, hiphop, folklore, niet-westerse dans, eigen stijl, flamenco enzovoort.

Voor het uitwerken van ideeën over de vormgeving kunnen leerlingen putten uit inspiratiebronnen als gevoelens, gewaarwordingen, muziek, thema's, beelden uit de actualiteit (tv, YouTube) en elementen uit andere kunstdisciplines.

De leerlingen leren vanuit dansmogelijkheden zelf dansmateriaal te maken. Een onderwerp of thema krijgt betekenis door de keuze van beweging, door het gebruik van de danselementen en door vormgeving. Zich inleven en reflecteren geven inhoudelijke invulling aan dans. Leerlingen kunnen zich inleven en reflecteren als zij zelf dansen en als zij kijken naar hoe hun medeleerlingen en anderen dansen. De leerlingen moeten leren inzien welk effect hun keuzes hebben en waardoor dit effect ontstaat.

4. Overzicht culturele competenties

Bij de raamleerplannen is de ontwikkeling van het kind als uitgangspunt genomen. In 2009 ontwikkelde Cultuurmij Oost (voorheen Stichting Edu-art), de provinciale instelling voor cultuureducatie in Gelderland, C-Zicht. Hierin staan 7 competenties beschreven die de culturele ontwikkeling van leerlingen kenmerken. Deze competenties vormen de basis voor de raamleerplannen en verbinden de verschillende disciplines binnen cultuuronderwijs. Samen met de kerndoelen voor het basisonderwijs vormen de culturele competenties de basis voor alle leer- en vakgebieden van cultuuronderwijs.

De voordelen van werken vanuit culturele competenties zijn:

- gemeenschappelijk taal: de leerkracht denkt in pedagogisch-didactische termen, kunstenaar in artistieke termen, nu toegespitst op de ontwikkeling van kind
- vakoverstijgend werken: verschillende vakgebieden werken samen vanuit een thema, probleem of onderwerp

Een competentie is een samenhangend geheel van vaardigheden, kennis en houding: iets kunnen, iets kennen en aangesproken worden op je houding. Een culturele competentie geeft aan wat een leerling ontwikkelt door middel van kunst en cultuur. In dit raamleerplan wordt ervan uitgegaan dat de leerling zich vijf culturele competenties eigen maakt omdat die specifiek zijn voor cultuuronderwijs. Het ontwikkelen van het receptief, onderzoekend, creërend, reflectief en presenterend vermogen vormt de kern van de raamleerplannen. Algemene competenties zijn het vermogen tot zelfstandig werken en het vermogen tot samenwerken.

Overzicht culturele competenties

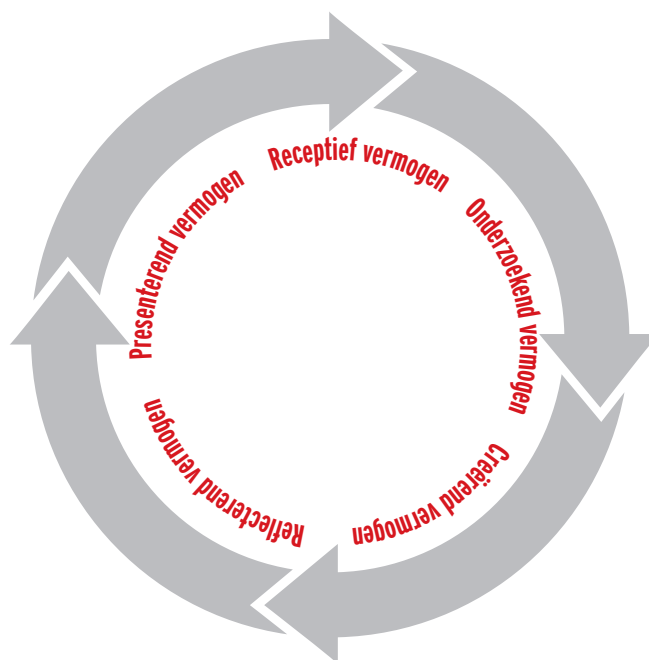
Competentie	Definitie	Toelichting
Receptief vermogen	De leerling kan zich openstellen voor cultuuruitingen.	<p>De leerling ervaart en beleeft de sensatie van de fysieke waarneming bij kunst en cultuur.</p> <p>Hij kan geraakt worden door kunstuitingen en vergroot zijn verbeeldingskracht.</p> <p>De leerling kan kenmerken van cultuuruitingen herkennen en benoemen.</p>
Onderzoekend vermogen	De leerling kan informatie over cultuuruitingen zoeken, deze cultuuruitingen in zich opnemen en toepassen in eigen werk.	<p>De leerling verkent en onderzoekt cultuuruitingen en de culturele omgeving.</p> <p>Hij kan experimenteren met materialen en technieken om zich cultureel te uiten.</p>
Creërend vermogen	De leerling denkt, creëert en produceert.	<p>De leerling geeft zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm met kunstzinnige middelen.</p> <p>Hij kent het vak en beheerst daarvoor de vaardigheden en heeft de juiste houding om het vak uit te oefenen.</p> <p>Hij vergroot zijn verbeeldingskracht.</p> <p>Hij onderzoekt, experimenteert en reflecteert bij het maken van creatief werk en hij gebruikt de feedback die hij krijgt over zijn werk.</p>
Reflecterend vermogen	De leerling kan cultuuruitingen van zichzelf en anderen analyseren, interpreteren en waarderen.	<p>De leerling kijkt, onderzoekt en denkt na bij zelf gecreëerd werk en dat van anderen.</p> <p>Hij vormt zich een mening bij werk dat hij zelf heeft gecreëerd en werk van anderen.</p> <p>Hij kan reageren en hij kan emoties uiten en die vergelijken met de emoties van anderen.</p> <p>Reflecteren komt voor in alle fasen van creatief werk en kan leiden tot een filosofisch gesprek.</p>
Presenterend vermogen	De leerling kan cultuuruitingen van zichzelf en anderen presenteren en toelichten.	<p>De leerling ervaart de sensatie van het presenteren van eigen vormgegeven werk.</p> <p>Hij presenteert eigen of andermans creatief werk en verbeeldt of verwoordt de bedoeling van de maker.</p>

Algemene competenties

Competentie	Definitie	Toelichting
Zelfstandig vermogen	De leerling kan cultuureducatieve activiteiten plannen en organiseren.	De leerling kan zijn creatief proces sturen en zich concentreren op werk. Hij kan onderbouwde keuzes maken Hij kan een zelfstandige bijdrage leveren aan zijn eigen ontwikkeling en het groepsproces.
Samenwerkend vermogen	De leerling kan samenwerken bij het maken van een gezamenlijk product.	De leerling kan luisteren naar anderen en kan beslissingen nemen in de samenwerking. Hij kan kritiek leveren, ontvangen en omzetten in verbeterpunten Tijdens het werk kan hij afstemmen op anderen, taken en rollen accepteren en zich houden aan groepsafspraken.

Bron: C-Zicht, werken met culturele competenties Cultuurmij Oost (voorheen EDU-ART), 2009

De algemene competenties worden niet per leerjaar in doelen uitgewerkt.

Toelichting competenties

De competenties zijn voor de helderheid onderscheiden, maar in de praktijk worden verschillende vermogens tegelijkertijd aangesproken en ontwikkeld. In een optimaal cultureel programma wordt de hele cyclus doorlopen met accenten op creëren, waarnemen, reflecteren en onderzoeken. Het is geen lineair proces, maar meer een proces van voortdurende beïnvloeding in alle fases van het creatief proces.

In het leerplankader kunstzinnige oriëntatie voor primair onderwijs (SLO 2014) is het cyclische creatieve proces als één van de uitgangspunten genomen. Tijdens het leerproces dat zo op gang wordt gebracht verwerft de leerling kennis, vaardigheden en attitudes over kunst en cultuur. Dit zijn de culturele competenties. De begrippen die gebruikt worden voor de verschillende competenties zijn onder te brengen bij de terminologie die het SLO in haar leerplankader hanteert.

Leerplankader SLO	Raamleerplan
Oriënteren	Receptief vermogen
Onderzoeken	Onderzoekend vermogen
Uitvoeren	Creërend vermogen
	Presenterend vermogen
Evalueren	Reflecterend vermogen

Als kinderen creatief werken zijn zij actief in verschillende gebieden waarin zij zich ontwikkelen. Bij dans gaan creërend, receptief en presenterend vermogen als vanzelf samen. Tijdens het 'maakproces' is er een voortdurende wisselwerking tussen denken, doen en reflecteren. Leerlingen observeren elkaar in de rol van toeschouwer en geven betekenis aan eigen en andermans presentaties. Zij trainen de visuele, auditieve en kinesthetische zintuiglijke waarneming. Zij reflecteren zowel op hun eigen dans als op het kijken naar een dansuitvoering van anderen, een professionele of een zelfgemaakte voorstelling, en geven daaraan betekenis. Reflecteren komt voor in alle fasen van onderzoek en creatief werk. Tijdens het kijken naar en beleven van dans wordt een beroep gedaan op hun onderzoekend vermogen. Maar ook bij het creëren en presenteren gaan kinderen experimenteren, zoeken zij naar variaties in danskwaliteiten en vormgeving, en ontdekken zij dat er verschillende oplossingen te bedenken zijn. In alle leergebieden komen de competenties zelfstandig werken en samenwerken integraal aan de orde. Bij culturele en creatieve activiteiten gaan kinderen in groepen of met de hele klas aan het werk. Van de kinderen wordt verwacht dat zij zelfstandig een bijdrage leveren aan het groepsproces en aan het dansstuk, waarvoor van hen wordt verwacht dat zij zelfstandig passen maken. Tijdens creatief werk worden leerlingen op vele ontwikkelgebieden aangesproken. Zij oefenen hun sociaal-emotionele vaardigheden, zij ontwikkelen hun mens- en wereldbeeld, hun historisch besef en hun onderzoekvaardigheden, en zij breiden hun woordenschat uit. Hun creativiteit, talenten en meervoudige intelligenties worden aangesproken en versterkt. Kortom: dans is een rijk leergebied en sluit aan bij vaardigheden van de eenentwintigste eeuw zoals kritisch denken, probleemoplossend vermogen en creativiteit.

Naast de vijf culturele competenties - het receptief, het onderzoekend, het creërend, het presenterend en het reflectief vermogen - worden verschillende andere leergebieden integraal ontwikkeld, die hierna worden toegelicht.

Sociaal emotioneel

Gezamenlijk dansen vereist een open houding waarin leerlingen afstemmen op collectieve bewegingspatronen. Door hun gevoelens te verbeelden en zichzelf te presenteren, leren kinderen te kijken naar anderen en emoties te herkennen en die emoties te respecteren. Veiligheid binnen een groep is essentieel bij dansonderwijs. Kinderen leren daaraan bij te dragen door deel te nemen aan het collectieve proces en door op een respectvolle manier waardering te tonen voor de prestaties van anderen. Zij ervaren plezier als zij samenwerken: zij ondersteunen elkaar letterlijk in een dans en voelen zichzelf ook gesteund. Deze samenwerking verhoogt hun plezier in dans en komt ook ten goede aan hun zelfvertrouwen, wat hen ook kan helpen bij het leren oplossen van conflicten.

Cultureel erfgoed en historisch besef

In het raamleerplan Cultureel Erfgoed wordt als kracht van Amsterdam zijn rijke geschiedenis en zijn kleurrijk leefklimaat genoemd.

Bij het verkennen van hun culturele omgeving ontdekken kinderen de vele verschillende dansvormen uit andere culturen. De 178 nationaliteiten in Amsterdam brengen hun eigen religies, geschiedenis en tradities mee, met hun eigen dansstijlen en dansvormen. Iedere dans is een ontmoeting met een ander, waarin nieuwe dans- en communicatievormen ontstaan. Dans is een uitgesproken transcultureel kunstvak (bron: opleiding docent dans AHK).

Als dansvormen uit andere culturen in een klas worden besproken en wordt ingegaan op de betekenis van die dansvormen, draagt dit ertoe bij dat kinderen zich bewust worden van geschiedenis, cultureel erfgoed, identiteit en burgerschap. Kinderen ontdekken dan dat er verschillen tussen hen bestaan in hun manier van kijken en beleven. Als zij dansstromingen leren kennen en die koppelen aan huidige danstrends en subculturen zorgt dat ervoor dat dans voor hen gaat leven en kan beklijven.

Taalverwerving

Taalverwerving en -ontwikkeling, beweging en ritmestructuren zijn nauw met elkaar verbonden in het brein. Dans kan daarom worden ingezet om taalverwerving te stimuleren. Grammatica kan bewust worden gebruikt door in de danslessen aan te haken bij de begrippen en thema's die in de klas zijn behandeld. Doordat bewegingen het uitgangspunt zijn in de les en centraal staan, kunnen ook de verbaal minder expressieve kinderen meedoen. Aan de hand van een woordenlijst (links, rechts, onderdoor, hoog-laag) wordt bij kleuters beweging gekoppeld aan in de les behandelde begrippen. Bij thema's als herfst beelden de kinderen het 'vallen' van de bladeren uit. In groep 8 wordt beweging gekoppeld aan thema's uit de Kinderboekenweek.

Ruimtelijke oriëntatie

Dansen gebeurt niet alleen met het lichaam, maar ook met het brein. Het brein organiseert de bewegingen en zorgt ervoor dat het lichaam zich positioneert en dynamisch wordt ingezet om bepaalde bewegingen uit te voeren. Een dans bevat veel vormen en structuren, waarbij met ruimte en vloerpatronen wordt gewerkt. Dans ondersteunt de ontwikkeling van driedimensionaal denken en kan worden ingezet bij het leren rekenen en bij wiskunde.

In de danslessen kunnen locaties, objecten en architectuur in de stad als uitgangspunt worden genomen. Patronen, vormen en functies kunnen in dans worden verbeeld.

5. Van raamleerplan naar leerdoelen

SLO, het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling, zegt over doorlopende leerlijnen: 'het is belangrijk dat de leerling in het primair onderwijs zo min mogelijk overlap, breuken of lacunes in het leerproces ervaart' (bron: www.slo.nl). In de praktijk hebben educatieve activiteiten van scholen en culturele instellingen vaak een 'los-zand-karakter'. Ze staan op zichzelf en zijn onvoldoende ingebed in de visie en de structuur van het onderwijs. Door uit te gaan van leerlijnen kunnen leerkrachten de inhoud van een leergebied verdelen over de verschillende leerjaren, waardoor leerlingen kennis en vaardigheden opbouwen in dat leergebied. Als scholen deze leerlijnen volgen, kunnen zij bewust kiezen voor bepaalde culturele activiteiten.

Mocca heeft voor alle Amsterdamse basisscholen raamleerplannen opgesteld: vakgerichte kaders met veel ruimte voor de scholen om zelf invulling te geven aan het programma. Zij heeft cultuureducatieve competenties en leerdoelen geformuleerd, waarin de kennis, vaardigheden en houdingen zijn opgenomen die de basisschoolleerlingen van groep 1 tot en met 8 ontwikkelen. Zo nemen de leerlingen aan het einde van hun schoolloopbaan een rugzak met danservaringen en -bagage mee naar het voortgezet onderwijs, alwaar zij hun kennis, vaardigheden en houdingen kunnen uitbreiden.

Bij de opzet van het raamleerplan is een indeling gemaakt in vier ontwikkelingsniveaus: het niveau van groep 1 en 2, van groep 3 en 4, van groep 5 en 6, en van groep 7 en 8. In de uitwerking zijn leerdoelen geformuleerd met een opbouw van het niveau naarmate het ontwikkelingsniveau hoger wordt. Voor alle competenties zijn de leerdoelen zo goed mogelijk afgestemd op de belevingswereld van de leerlingen. Scholen kunnen het raamleerplan vertalen in leerlijnen met eigen voorkeuren voor profielen en zij kunnen zelf bepalen waarop zij accenten willen leggen. Culturele instellingen en dansmakers kunnen de competenties en leerdoelen gebruiken om er hun cultuureducatieve programma's op te laten aansluiten. Zij kunnen hun programma's dan beter laten aansluiten bij de vraag van scholen en de ontwikkeling van de leerlingen en zij kunnen scholen dan ondersteunen met leerstofverrijkend aanbod.

6. Raamleerplan dansonderwijs

Dit raamleerplan biedt een gestructureerde opbouw voor dansonderwijs, gebaseerd op culturele competenties en vaardigheden die leerlingen zich eigen maken. Binnen de kaders van de leerdoelen stellen de school en de leerkrachten zelf het jaarprogramma samen. Zo kunnen zij binnen het reguliere programma kiezen voor bepaalde onderwerpen, vaardigheden en werkvormen. Bij het pedagogisch en didactisch handelen staat de leerling centraal en wordt rekening gehouden met zijn ervarings- en belevingswereld en tempo. Verder wordt rekening gehouden met verschillen tussen leerlingen in leerstijlen, met meervoudige intelligenties en met culturele diversiteit. Voor de uitvoering van het programma zal de leerkracht in eerste instantie gebruikmaken van de eigen expertise en die van collega's. Indien wenselijk kan hij de eigen vakleerkracht dans of een deskundige van buiten benaderen voor advies. Afhankelijk van de visie en beleidsopties, de leerlingenpopulatie en de mogelijkheden binnen school kan de school accenten leggen binnen de leerlijn dans. Zo kan worden gefocust op dans en bewegen, op muzikale ontwikkeling of op cultuur en identiteit.

Voorbeelden van focus op dans en bewegen, dans en muziek, en dans en culturele identiteit

- Een school met een sportprofiel of met beleid gericht op gezondheid en actieve leefstijl, kan ervoor kiezen dansonderwijs te koppelen aan bewegingsonderwijs. Tijdens bewegingsonderwijs ervaren leerlingen de basisprincipes van de belangrijkste bewegings- en spelvormen. Dansonderwijs is goed voor het ontwikkelen van lichaamsbewustzijn, oriëntatie, evenwicht, focus en motoriek. Er is geen fysieke barrière, in zowel bewegings- als dansonderwijs is het lichaam het instrument en gaat het over training, conditie en onderhoud van het lichaam. Wel moet daarbij apart aandacht worden gegeven aan de danselementen, die dans onderscheiden van sport. Daarbij kan dan ook worden ingegaan op wat het beroep van danser behelst, op de dagelijkse praktijk van training en op het onderzoeken van de mogelijkheden van dansopleidingen.
- Een school kan ook kiezen voor dansonderwijs waarbij wordt gefocust op de muzikale aspecten van dans. Dans en muziek zijn voor kinderen sterk verbonden. Tijdens dansen wordt een interne metronoom aangezet en wordt ritme omgezet in beweging. Vanaf groep 1 leren kinderen te bewegen bij een lied en leren zij muzikale aspecten te vertalen naar beweging. Muziek bij dans dient ter ondersteuning, kan inspireren, en kan aanzetten tot het uitvoeren van frases en bewegingen. Als er in het dansonderwijs aandacht wordt gegeven aan muziekstijlen in relatie tot dansstijlen wordt daarmee het inzicht van kinderen in de ontwikkeling van beide kunstvormen vergroot.
- Dans geeft vorm aan de cultuur en identiteit van een leerling. Dansonderwijs op een school met leerlingen met verschillende culturele achtergronden kan aansluiten bij religieuze, seizoensgebonden of culturele vieringen. In Amsterdam is er een diversiteit aan danstradities, persoonlijke geschiedenis van de leerlingen en opvattingen over dans. In de meeste culturen maakt collectief dansen bij feesten en ceremonies een vast onderdeel uit. Door aandacht te besteden aan de verschillende dansvormen en aan de functie van die dansvormen in de culturen die zijn vertegenwoordigd in een klas, wordt het onderlinge begrip en respect versterkt. Daarbij kunnen tradities, folklore en erfgoed aan de orde komen.

Voor concrete opdrachten is een scala aan thema's en bronnen beschikbaar. De inhoud van de lessen kan aansluiten bij de leerstof, de actualiteit, schoolthema's, kunstprojecten, de ervaringswereld, rituelen, vieringen en de passie en het vakmanschap van dansers en vakdocenten. Voor inspiratie putten de meeste scholen uit diverse bronnen. Sommige scholen gebruiken methodes voor dansonderwijs, zoals *De Dansbron*, *Moet je doen, dans* en *I can(t) dance*, of vakliteratuur zoals *Dansspettters* van Maria Speth en *Danswerk!* van R.Frowijn. Via internet sprokkelen leerkrachten lesideeën bijeen en daarnaast gebruiken zij YouTube-filmpjes als inspiratiebron.

Toelichting vakgebied dans

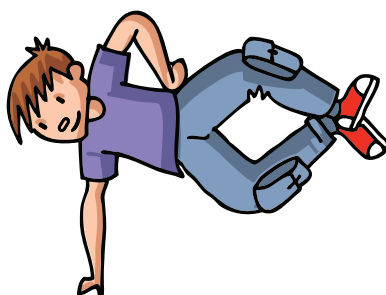
Door het volgen van de leerlijn dans ontwikkelen leerlingen lichaamsbewustzijn en de danskwaliteiten om een dansfrase te kunnen ontwerpen en vormgeven, en haar dansant te kunnen presenteren. Kenmerkend voor dans is het ritmisch en dynamisch creatief bewegen door gebruik te maken van de danselementen Tijd, Ruimte en Kracht. In de schoolperiode wordt met deze danselementen geëxperimenteerd en worden de bewegingskwaliteiten van de kinderen vergroot. Tijdens de danslessen is de hele groep afwisselend actief als danser of als publiek.

De verschillende dansvormen zijn toepasbaar op alle leeftijden en de uitwerking wordt afgestemd op het niveau, de motorische ontwikkeling en de diversiteit binnen de groep. In acht jaar dansonderwijs kunnen de volgende dansactiviteiten aan bod komen: dansspel, kinderdans, lipdub, samendans, improvisatie, dansvariëaties en musical.

Kinderen hebben een natuurlijk gevoel voor ritme en melodie, waar zij fysiek op reageren. Bij dansonderwijs in de onderbouw ligt het accent meer op het stimuleren van dansplezier met liedjes en thematische dansen, en met oefeningen die inspelen op de behoefte aan huppelen en bewegen. De leerkracht kan een actieve bijdrage leveren door mee te dansen en door iets te vertellen bij de bewegingen. Als daarop structureel wordt voortgebouwd in de lessen, raakt een kind vertrouwd met deze sensomotorische ervaring en neemt het die als vanzelf mee naar de bovenbouw. Net zo vanzelfsprekend als het dansen voor en met elkaar. In de midden- en bovenbouw ontstaat het vermogen om bewegingen te verfijnen en de mogelijkheden van lichaam- en ruimtegebruik - coördinatie, spierbeheersing, oriëntatie in de ruimte - te ontdekken. Kinderen in deze leeftijdsfase zijn steeds meer in staat om concreet vorm te geven aan hun verbeelding, om daarbij danselementen en danskwaliteiten als techniek, beweging, timing en ritme in te zetten, en om daarin ordening aan te brengen. Zij kunnen dan werken met vormgevingselementen zoals herhaling, spiegeling, tegenstelling en accentuering.

Een belangrijk element in de westerse (theater)dans is het presenteren van de dans. Door te dansen voor anderen leren kinderen zichzelf te presenteren. Zij leren om hun lichaam en bewegingen publiekgericht in te zetten en om te communiceren door dansante vormgeving. Zij ervaren de expressiemogelijkheden van houding, mimiek en beweging in een ruimte. Presenteren draagt bij aan hun zelfvertrouwen. In een kleine en veilige vorm beginnen zij met het presenteren van een geïmproviseerde opdracht aan medeleerlingen. Uiteindelijk moet het dan vanzelfsprekendheid worden dat zij jaarlijks een presentatie houden voor elkaar, voor de school en voor de ouders. Voor zo'n presentatie zijn verschillende mogelijkheden: een open les, een talentenshow, repetities, een maandafsluiting, een dansfilm, een kerstvoorstelling of een gechoreografeerd stuk in de eindvoorstelling van groep acht.

Wanneer leerlingen regelmatig dansen groeit hun zelfvertrouwen en zelfbewustzijn en hun vertrouwen in elkaar en het vak. Zij hebben de verschillende creatieve competenties ontwikkeld en door de leerlijn die zij hebben gevolgd, wordt dans een natuurlijk deel van het onderwijs. Dit raamplan is bewust ruim opgezet en biedt veel vrijheid voor de school en de leerkracht om invulling te geven aan dansonderwijs.

6.1 Raamleerplan dansonderwijs, groep 1 en 2 (4 - 6 jaar)

Competentie	Leerdoelen dans
Receptief vermogen	<p>De leerling kan genieten van het kijken naar een dans, bewegingsspel en mimespel.</p> <p>De leerling ervaart de sensatie van een optreden.</p> <p>De leerling ervaart gevoelens en fantasieën bij dansoptreden van anderen.</p> <p>De leerling kan reageren op verschillende soorten muziek, muziekinstrumenten, verhalen in dans en beweging</p> <p>De leerling kan eenvoudige bewegingen nadoen.</p>
Onderzoekend vermogen	<p>De leerling kan experimenteren met houding, soorten gebaar, mimiek en manieren van voortbeweging.</p> <p>De leerling kan onder begeleiding ervaringen en emoties uit zijn leefwereld benoemen en verbeelden.</p> <p>De leerling ervaart door beweging en muziek danselementen (ruimte, kracht en tijd) en de sensatie van maat en tempo.</p>
Creërend vermogen	<p>De leerling beleeft plezier bij het fantaseren vanuit een verhaal, een liedje, voorwerp of gebeurtenis en kan dit uiten in gebaar en beweging.</p> <p>De leerling kan enkele emoties uitbeelden door gebaar, mimiek en beweging.</p> <p>De leerling kan meespelen in een danspelleetje, een mimedans en kinderdans.</p> <p>De leerling kan een eenvoudige danspassen uitvoeren, alleen of in tweetallen en werken in patronen (cirkels , lijnen).</p> <p>De leerling kan tegenstellingen in tempo, ruimte en vormen laten zien in dansbewegingen.</p>
Reflectief vermogen	<p>De leerling kan de bewegingsvormen en manieren van voortbewegen benoemen (groot, klein, hoekig, rond, laag, hoog).</p> <p>De leerling kan vertellen wat hij ziet en beleeft bij het kijken naar dans en beweging.</p> <p>De leerling kan herkenbare uitbeeldingen en bewegingen benoemen.</p> <p>De leerling kan uitgebeelde expressie en emoties herkennen en benoemen.</p>
Presenterend vermogen	<p>Onder begeleiding kan de leerling met medeleerlingen een dansstukje presenteren voor klasgenoten.</p>

6.2 Raamleerplan dansonderwijs, groep 3 en 4 (6 - 8 jaar)

Competentie	Leerdoelen dans
Receptief vermogen	<p>De leerling ervaart plezier bij het kijken en uitbeelden van eigen dans</p> <p>De leerling ervaart de sensatie van een optreden</p> <p>De leerling kan reageren op verschillende soorten muziek, bewegingen, verbeeldingen als inspiratiebron in dans en beweging.</p> <p>De leerling kan eenvoudige bewegingen imiteren.</p> <p>De leerling herkent verschillende vormen, ritmes en dansbewegingen</p> <p>De leerling herkent het verschil tussen dansers en publiek</p>
Onderzoekend vermogen	<p>De leerling kan experimenteren met houding, soorten gebaar, mimiek en dansrichtingen in de ruimte.</p> <p>De leerling kan onder begeleiding uitdrukkingsmogelijkheden van soorten bewegingen en dansfiguren (patronen) bedenken en uitvoeren.</p> <p>De leerling kan verschillende dansvormen en danstrends uit de eigen leefwereld benoemen.</p> <p>De leerling kan improviseren met ritme, muziek en attributen (lint, hoepel).</p>
Creërend vermogen	<p>De leerling kan zijn verbeeldingskracht gebruiken in bewegingen en dansvormen voor het vormgeven van een stemming of emotie.</p> <p>De leerling is zich bewust van zijn eigen betekenis in dansen als uitdrukkingsmiddel.</p> <p>De leerling kan onder begeleiding met klasgenoten een eigen eenvoudige dans maken en uitvoeren.</p> <p>De leerling is zich bewust van de danselementen tijd, kracht, ruimte en bewegingskwaliteiten in dans en kan ermee variëren.</p> <p>De leerling kan bewust bewegingen gevarieerd inzetten vrij in de ruimte, op de plaats of in een patroon.</p> <p>De leerling kan liederen en muziekfragmenten vertalen in bewegingen.</p> <p>De leerling kan dansen op ritme en tempo.</p>

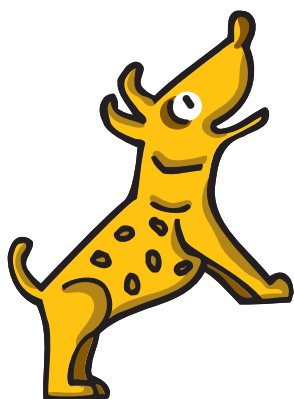
<p>Reflectief vermogen</p>	<p>De leerling kan de bewegingsvormen en dansrichtingen benoemen (zoals vooruit, achteruit, omhoog, omlaag, diagonaal, draaiend).</p> <p>De leerling kan benoemen wat hij ziet en beleeft bij het kijken naar dans.</p> <p>De leerling kan soorten dansbewegingen, ritmes en danskwaliteiten herkennen.</p> <p>De leerling kan danselementen herkennen en benoemen.</p> <p>De leerling kan persoonlijke interpretatie geven van eigen dansactie en dat van anderen en kan daarbij verschillende emoties benoemen.</p> <p>De leerling kan vertellen over zijn ervaring van het proces van oefenen, repeteren en dansen.</p>
<p>Presenterend vermogen</p>	<p>De leerling kan met medeleerlingen onder begeleiding een dansstuk maken en tonen voor groepsgenoten en ouders.</p>

6.3 Raamleerplan dansonderwijs, groep 5 en 6 (8 - 10 jaar)

Competentie	Leerdoelen dans
Receptief vermogen	<p>De leerling kan genieten van kijken en luisteren naar danspresentaties van anderen</p> <p>De leerling ervaart dat hij zich vrij kan bewegen in dansimprovisatie en geniet van het zelf dansen.</p> <p>De leerling kan kijken en luisteren naar een professionele dansvoorstelling of presentatie.</p> <p>De leerling kan bewegingsfrasen imiteren.</p> <p>De leerling beleeft gehanteerde danselementen (ruimte, kracht, tijd) en theatrale middelen .</p> <p>De leerling herkent dansstijlen, danstrends uit verschillende culturen</p> <p>De leerling weet met respect om te gaan met dans in de rol van publiek.</p>
Onderzoekend vermogen	<p>De leerling kan experimenteren met verschillende bewegingskwaliteiten en bewegingspatronen in de ruimte.</p> <p>De leerling kan vanuit een dansbeweging meerdere beelden en ideeën bedenken.</p> <p>De leerling herkent de zeggingskracht van dans bij het verbeelden van een thema of onderwerp.</p> <p>De leerling kan zelfstandig een bewegingsopdracht voorbereiden en uitvoeren.</p> <p>De leerling kent verschillende stijlen en stromingen van dans en kan deze verbinden met culturele en religieuze kenmerken en tradities.</p>
Creërend vermogen	<p>De leerling kan vrijelijk improviseren met bewegingen bij een verhaal, een emotie.</p> <p>De leerling ervaart dat hij door middel van dans een verhaal kan vertellen en zijn eigen ideeën kan vormgeven in een choreografie.</p> <p>De leerling kan dansen met bestaande en zelfbedachte passen.</p> <p>De leerling kent de basiselementen (tijd, ruimte, kracht, bewegingselementen) en kan die toepassen in een creatie/een choreografie.</p> <p>De leerling kent verschillende manieren van voortbewegen en kan daarmee experimenteren.</p> <p>De leerling kan structuur (herhaling, tegenstelling, accentuering, opbouw) toepassen en rekening houden met de kwaliteit van een beweging.</p> <p>De leerling herkent de betekenis van muziek en ritme in dans en kan bewegen op maat.</p>

Reflectief vermogen	<p>De leerling kan danskwaliteiten en bewegingspatronen benoemen (als krachtig, snel, vertraagd, langzaam, ritmisch, vloeiend...).</p> <p>De leerling kan betekenis geven aan wat hij ziet, denkt en beleeft bij het kijken naar een dansstuk.</p> <p>De leerling kan feedback geven op de dans van de ander en dat op eigen dans ontvangen en toepassen.</p> <p>De leerling heeft inzicht in de betekenis van dans in het dagelijks leven.</p> <p>De leerling kan reflecteren op eigen dans en op gemaakte keuzes in het maakproces.</p>
Presenterend vermogen	<p>De leerling kan solo of samen met medeleerlingen een dansstuk vormgeven en uitvoeren voor publiek.</p> <p>De leerling weet hoe hij zich zichtbaar kan bewegen voor het publiek.</p>

6.4 Raamleerplan dansonderwijs, groep 7 en 8 (10 - 12 jaar)

Competentie	Leerdoelen dans
Receptief vermogen	<p>De leerling ervaart en beleeft de magie van een professionele voorstelling.</p> <p>De leerling ervaart het onderscheid tussen zelf gedanste en professioneel dansoptreden.</p> <p>De leerling kan een dansvoorstelling ervaren en er betekenis aan geven.</p> <p>De leerling kan bewegingsfrasen imiteren en vervormen.</p> <p>De leerling kan danselementen (tijd, kracht, ruimte) onderscheiden en benoemen en iets vertellen over de kwaliteit van de dansbeweging.</p> <p>De leerling herkent dansstijlen, danstrends en muziekstijlen in relatie tot dans.</p> <p>De leerling kan een choreografie of dansuitvoering in tijd en context plaatsen.</p>
Onderzoekend vermogen	<p>De leerling kan gericht experimenteren met bewegingskwaliteiten, bewegingspatronen en opbouw.</p> <p>De leerling kan andere kunstdisciplines gericht inzetten bij het vormgeven van dans.</p> <p>De leerling kan informatie over cultuuruitingen zoeken en vertalen naar eigen werk.</p> <p>De leerling kan onderbouwde keuzes maken voor het creëren van een dansstuk.</p> <p>De leerling kan onderzoek doen naar choreografen, dansers, dansgenres, het maakproces, dans uit andere tijden en aspecten hiervan toepassen bij de eigen presentatie.</p> <p>De leerling kent enkele aan dans gerelateerde beroepen, groepen en podia in de regio.</p> <p>De leerling kent mogelijkheden van dans als vrijetijdsbesteding en beroepsuitoefening.</p> <p>De leerling kan de betekenis van een choreografie of dansstuk plaatsen in een maatschappelijke en historische context en een relatie leggen met zijn eigen leefwereld.</p>

<p>Creërend vermogen</p>	<p>De leerling kan improviseren met bewegingen bij een verhaal, een emotie, een stuk muziek.</p> <p>De leerling kan zijn persoonlijke gevoel, idee, ervaring omzetten in beweging/danspassen en zich uitdrukken in een dans.</p> <p>De leerling kan eigen thema's aanreiken om te dansen en bestaande dansen als inspiratiebron gebruiken.</p> <p>De leerling kent de basiselementen (tijd, ruimte, kracht, bewegingselementen) en kan die toepassen in een creatie/een choreografie.</p> <p>De leerling kent verschillende manieren van bewegen en stijlkenmerken en kan die toepassen.</p> <p>De leerling kan muzikale aspecten vertalen in bewegingen.</p> <p>De leerling kent de opbouw en vormgevingsprincipes (structuur, groepsindeling) van een dansstuk en kan dat toepassen.</p> <p>De leerling kan een opgegeven bewegingsopdracht uitvoeren.</p> <p>De leerling kan aanwijzingen geven en toepassen bij danspassen en dansontwerp en daardoor werken aan kwaliteitsverbetering.</p>
<p>Reflectief vermogen</p>	<p>De leerling kan bewegingskwaliteiten, bewegingspatronen en opbouw benoemen.</p> <p>De leerling kan reflecteren op een professionele voorstelling of een dansstuk van klasgenoten en er betekenis aan geven aan de hand van zijn begrippenkennis over vorm, betekenis en maakproces.</p> <p>De leerling is zich bewust van de zeggingskracht van een beweging en kan deze onder woorden brengen.</p> <p>De leerling kan feedback geven op het dansen van klasgenoten, feedback ontvangen en aanwijzingen toepassen op eigen dans.</p> <p>De leerling kan reflecteren op zichzelf als danser en als groepsgenoot (op zijn ontwikkelingsproces in dans, op eigen werk, zijn beleving van de samenwerking, het maakproces en de gemaakte keuzes).</p>
<p>Presenterend vermogen</p>	<p>De leerling kan solo of samen met medeleerlingen een dansvoorstelling vormgeven en uitvoeren voor publiek.</p> <p>De leerling is zich bewust van zijn houding als danser en kan zijn lichaam en mimiek theateraal gebruiken.</p> <p>Bij het dansen voor publiek kan de leerling gericht muzikale elementen en ruimtegebruik hanteren.</p> <p>De leerling kan een dansstuk of dansfilm presenteren via de digitale media zoals digibord en YouTube.</p> <p>De leerling heeft inzicht in zijn aandeel binnen het werkproces en kan een zelfstandige bijdrage leveren aan het ontwikkelen van een gezamenlijke voorstelling.</p>

Geraadpleegde bronnen

De kerndoelen Basisonderwijs

Publicatie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
2006

Kunstzinnige oriëntatie

Tussendoelen en leerlijnen

Beweging

SLO 2001

tule.slo.nl

Leerplankader kunstzinnige oriëntatie

Primair onderwijs

Leerlijn_20 Dans

SLO 2014

www.kunstzinnigeorientatie.slo.nl

Doorlopende leerlijn kunst- en cultuureducatie voor het primair onderwijs

Leerlijn Dans

Lindenberg Huis voor de Kunsten

2011

KunstID Leerlijnen

diverse auteurs

SKVR 2012

Kennisbasis lerarenopleiding basisonderwijs, dans en drama

diverse auteurs

HBO raad

vereniging van Hogescholen 2012

Cultuur in de spiegel, naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs

Barend van Heusden

RUG en SLO 2010

www.cultuurindespiegel.nl

Dans! praktische handboek voor het basisonderwijs

Diverse auteurs

Uitgeverij Coutinho 2014

Competentieprofiel en assessment, Opleiding docent dans.

De Theaterschool/dans

Hogeschool voor de kunsten Amsterdam

Pavlov- Jan Kooijman

NTR 2012

Colofon

Met dank aan:

• Ontwikkelgroep

Petra Beers	<i>Vakleerkracht OBS De Notenkraker</i>
Lin van Ellinckhuijsen	<i>Educatie Het Nationale Ballet</i>
Levent Aslan	<i>Directeur, docent dans Aslan Muziekcentrum</i>
Renske Hoogervorst	<i>Dansdocent, adviseur dans Cool Kunst en Cultuur</i>
Angelique Hop	<i>Vakleerkracht OBS Laterna Magica</i>
Laura Kool	<i>Dansdocent Hogeschool iPabo, KoolArt danseducatie</i>
Ninja Kors	<i>Educatie Podium Mozaïek</i>
Nanda Leenders	<i>Vakleerkracht RKBS De Achthoek</i>
Frances Overwater	<i>Vakleerkracht Kunstmagneetschool De Kraal</i>
Desiree Rebel	<i>Balletmeester Internationaal Danstheater</i>
Floortje Rous	<i>Dansdocent, choreograaf Danshart</i>
Christine Timmer	<i>Educatie Het Nationale Ballet</i>

• Adviesgroep

Marijke van Velzen	<i>Docent Cultureel ondernemen, Codarts, Marvelz</i>
Noes Fiolet	<i>Creatief-directeur, docent dans, choreograaf Noes Fiolet Studio's</i>

Jopie de Groot, Lot Siebe, Jelle van der Leest	<i>opleiding Docent Dans AHK/ de Theaterschool over transcultureel dansonderwijs</i>
--	--

Vormgeving:	Francien van Maasdijk
Eindredactie:	Pieter van den Hout
Illustraties:	Valentine Edelmann (kleurenillustraties) en Olivia Glebbeek (zwart/wit illustraties)